

Rapport från lättvandrad naturguidning vid Tyresö-Flaten och Gammelström 5 juni 2018

Martina Kiibus

Efter en månads värmebölja kom det en dag med mer svalka och blåst. Personligen tycker jag att det är ett skönare guideväder, men många hade laddat med jackor! 25 personer deltog. Info från program från tidigare guidningar, evenemangskalendern, Mitt i Tyresö, Tyresös facebook-sida och vänner. Alla utom två var Tyresöbor. En kvinna gick med rullator, när vi kom in i Tyresta var det ju ett parti med en hel del rötter, men hon kämpade på och fick lite hjälp från de andra deltagarna.

Vi började vid busshållplats Nyfors där jag introducerade guidningen innan vi gick vägen bort mot Tyresta-entrén vid Prästängen. Som jag misstänkte hann jag inte gå många steg innan frågan om ekarna dök upp. ”Vad är det som drabbat våra ekar?”. Det är den snedstreckade ekstylmalen, vars larver gör så att det blir hålrum i bladen och därmed ger bladen det gråa utseendet. Just i år tycks angreppet vara ovanligt stort, men det är ingen större fara för ekarna. Vill man göra något kan man gynna de som äter malen, dvs olika parasitsteklar som gynnas av flockblommiga växter som morot och hundkäx eller sätta upp lite fågelholkar.

Vi gjorde ett stopp på vägen och tittade på midsommarblomster och dess sinnrika teckning för att locka pollinatörer. Visade också en bild på den gamla hundralappen där Linné var på framsidan och baksidan täcktes av en kraftigt förstörd midsommarblomster i genomskärning som pollineras av ett monster till bi eller humla.

Så kom vi till entréskylten till Tyresta och skogen. Tyresta börjar egentligen inte här, men berättade att det finns planer på ett naturreservat där skogen norr om Tyresö-Flaten troligen kommer att ingå. En vacker vriden grov torraka fick bli vår ingång till skogen. En torraka som var full av härliga kläck- och ingångshål av alla de skalbaggar som måste ha döda träd för att leva. Det fanns också en hel del större hackspettshål.

Gick ut på en liten häll vid Tyresö-Flaten där kattfoten fortfarande blommade. Det är bland annat därför jag vill ha den här guidningen den här tiden på året. För många blev det dagens höjdpunkt. Flera av de äldre deltagarna sade att de inte sett kattfot sedan de var barn och att det väckte så många minnen till liv. Berättade att den minskat pga att våra betesmarker minskar, den är ju betesgynnad. Den har sina blad tätt tryckta mot marken som ett försvar mot bete, det är svårt för kornas mular att komma åt bladen när de ligger så. Bladens undersidor är gråludna för att förhindra avdunstning och därför kan de växa torrt. Men nu var till och med kattfotens blad vissna.

Blickade ut över sjön som i prospekt från 30-talet beskrevs som en av Stockholmstraktens vackraste sjöar. Sjön ingår i Tyresås sjösystem och är som så många andra av Tyresös och Tyresås sjöar övergödd. Pratade om vad det innebär och hur man kan åtgärda det, både på

kommunal och mellankommunal nivå och som enskild person. Berättade såklart om de nya dagvattendammarna på Prästängen, som anlagts för att fånga upp det dagvatten som kommer från Krusboda till Tyresö-Flaten och som förhoppningsvis kommer att innebära ett renare vatten i sjön.

Vi gick vidare och kom längre in i granskogen. Berättade att blåbärsgranskog är vår vanligaste naturtyp och om blåbär som är en fantastisk nyckelart, dvs vi är många som gynnas av blåbär. Men att den tyvärr minskar i våra produktionsskogar eftersom det blir alltför öppet på kalhyggena eller för tätt i granplanteringarna.

Strandkanten kantades av väldoftande pors som vi doftade på och som Harry Martinsson beskrivit som de svenska vildkärrens lavendel. För flera av deltagarna var just porsen en av höjdpunkterna, att få se hur den ser ut och var den växer. Det är också gott om bunkestarr längs stranden. Bunkestarr som ju är ett halvgräs och är typisk för näringsrika sjöar och kärr. Förklarade skillnaden mellan halvgräs och gräs och hur man kan känna igen just bunkestarren.

Ganska högt upp i en backe var det färska bävergnag. Pratade om dessa våra ekosystemingenjörer som skapar nya våtmarker med sina dammar och omformar landskapet. Om varför de utrotades på 1870-talet men att de nu kommit tillbaka efter en utplantering i norra Jämtland på 1920-talet.

Gick över bron vid Gammelström och tittade på den slingrande ån och pratade om vikten av meandrande åar som livs- och spridningsmiljöer för många växter och djur. Alrötterna som kantar ån inger nästan ett tropiskt intryck, som en mangroveskog. Pratade om att man inte behöver åka så långt för att uppleva exotisk och vacker natur. Vikten av "hemester", att semestra mer på hemmaplan, dels för att det inte håller att åka flyg kors och tvärs över världen av miljöskäl men också för att hemmanaturen är så mycket mer lättillgänglig och finns där hela tiden. Och då är ju Tyresös natur alldeles ypperlig att fira sin "hemester" i! Vi pratade också om hur rogivande det är att lyssna på det porlande vattnet och att de sinnesintryck vi upplever i naturen sällan kräver någon beredskap utan kan få mjuklanda i hjärnan och därför är väldigt avkopplande. Så vi behöver unna oss mer vistelser i naturen för att må bra!

I den gamla folktron symboliserade bron ofta en övergång till en annan värld, till något magiskt. Och för mig är det lite magiskt att gå över den här bron och komma in i Tyresta. Den största urskogen i Sverige, söder om Dalälven! Och även om vi bara gick i kanten av reservatet så är det så fint. Med lågor, mossklädda stenar och stubbar, olika åldrar på träden och olika nyanser i det gröna. Pratade om skogens kvaliteter och att det inte är många skogar i Sverige som ser ut så här.

Vi gick en liten bit på cykelbanan till det stora beståndet av sårläka som stod i full blom. Så otroligt fint! Sårläkan är ovanlig och är en indikatorart för rika skogsmiljöer, så det är ju

kanske inte så konstigt att den trivs just här. Den har använts till att läka sår förr, därav dess namn.

Jag är lite svag för vita blommor som lyser upp i den mörka skogen. En liljekonvalj stod fortfarande i blom. Liljekonvaljen som också kallas Vår frus tårar och ofta fått symbolisera Jungfru Maria och den obefläckade avlelsen. Den är ju fridlyst, även om man får plocka enstaka exemplar tycker jag man ska låta den stå kvar.

Vi såg också en skogsstjärna, en av mina favoriter. Och även en av Linnés favoritblommor. Läste en strof av honom där han reflekterar kring vad det är som gör en nästan förhäxad vid åsynen av den vackra skogsstjärnan. Han tror att det kan bero på symmetrin, all skönhets moder. Ekorrhäns blommade talrikt, också jättefina med sina små vita klasar. Precis som liljekonvaljen får de sedan röda bär och är också giftiga.

Vandrade vidare och noterade hur landskapet förändrades; gräs under tallarna, några inträngda enar... tecken som visar att dessa marker varit öppnare tidigare, troligen pga bete. I gräset fanns en del vårbrodd, som dock började förlora lite av sin kolasmak nu.

Gick vidare till Oppsätra och berättade om torpets historia och hur man kan se i landskapet att det legat ett torp där, med syrenbuskarna och äppelträden. Här vidtog en liten blomstervandring, där vi bland annat såg följande blommor:

- Natt och dag, med sina lila skyltblad som lockar humlorna till de gula blommorna.
- Johannesört, som innehåller antidepressiva ämnen.
- Gulmåra, som doftar sött. Kallas också Jungfru Marie sänghalm, eftersom man tänker sig att Maria klädde Jesus krubba med den. Eller Trätogräs eftersom man pga dess väldoft lade ut den på salsgolven vid gästabuden och då kunde det uppstå bråk och slagsmål. Då var det ju bekvämt att skylla på den lilla gulmåran.
- Teveronika, som också kallas mormors glasögon eller mans trohet (den har två ståndare som pekar åt varsitt håll...)
- Tjärblomster, som med sin klibbiga stjälk fungerar som en flugfälla. Stjälken har använts som vekar i gamla oljelampor
- Överblommade gullvivor. Gullvivan kallades också mormors mamelucker. Visade hur gullvivan liksom kattfoten har bladmassan tätt tryckt till marken som försvar mot bete, Kom in på andra skydd mot bete, nämligen giftighet (som smörblomman som vi också såg) eller att vara taggig som enbuskarna eller tistlar
- En liten förgätmigej som jag tror är vårförgätmigej. Den har mycket mindre krona än t ex äkta förgätmigej. Berättade den lilla sagan om hur blomman fått sitt namn, när en pojke plockade en bukett blommor till sin flicka längs en flodstrand och sveptes med av en ström. Det sista han gjorde var att ge flickan buketten med blommor och säga förgätmigej.
- Uppe vid resterna av torpet växte det en mörklila variant av akleja.

Blomstervandringen ledde oss till ett par mäktiga ekar där vi pratade om eken som ju också är en del av det öppna kulturlandskapet och dess betydelse för den biologiska mångfalden och att den i nästan 300 år var kronans träd. Samt vikten av att förstå att eken hör hemma i ett hävdad kulturlandskap, och att om dessa marker inte hålls efter, så kommer de att växa igen. Man ser hur aspen liksom står och väntar vid skogsbrynet och granen på kö där bakom.

Vände tillbaka och gick bort till hällarna nere vid Lillsjön där vi fikade. På vägen dit stannade vi vid en grovstammig tall och pratade om de fina hällmarkstallskogarna i Tyresta och tallens rika c-vitaminhalt i såväl barr som innerbark. Som betytt så mycket för att hålla skörbjuggen stängden.

När vi kom till eldstaden var det en man där med en stor hund som hade åkt motorcykel/moped dit... Han hade också grillat/eldat. Så jag påtalade vänligt att vi fick lov att släcka elden pga eldningsförbudet och såg till att göra det tillsammans med honom. Orkade inte riktigt bråka om motorfordonet och ölburkarna, utan burkarna plockade vi andra upp när han hade åkt... Jag har också meddelat Tyresta att det kan vara bra med skyltar vid eldstäderna.

Efter pausen pratade vi om det för Tyresö så karaktäristiska sprickdalslandskapet och hur det har bildats. Läste en strof ur Nils Holgersson som beskriver detta landskap så väl.

Gick tillbaka till gångvägen norr om Tyresö-Flaten. En gråfibbla lyste intensivt gul på en slänt. Precis som kattfoten har den grålundna blad för att förhindra avdunstning, men såg rätt uttorkad ut nu ändå pga torkan.

Vi avslutade guidningen vid kattfots-hällen med att sammanfatta guidningen och så fick alla säga något om vad de tog med sig från guidningen. Alla var jättenöjda och tyckte det hade varit en fantastisk dag och guidning och att de hade lärt sig så mycket. Flera av de äldre tyckte det var så roligt med alla blommor som återupplivades sedan barndomens tid. Flera sade att de uppskattade att vi stannade upp så ofta och fokuserade, att de såg nya saker och med nya ögon på naturen. En tjej som var ny sade att hon var så överraskad för hon trodde det skulle bli en liten promenad och fika ”och så blev det en hel guidning – veckans höjdpunkt!”. Många uppskattade att jag läste upp små citat, att jag blandade in kultur i guidningen. En kille som nog inte bött så länge i Sverige sade att för honom var höjdpunkten att lära sig om olika blommor och träffa olika trevliga människor. Han hade fått tips om guidningen av en kvinna från Ukraina som inte heller bött här så länge. Hon har varit med på flera av mina guidningar, just för att hon vill lära sig mer om den svenska naturen men också träffa svenskar. Blir så glad när det blir fler och fler med annat ursprung som hittar till guidningarna. En man som var med första gången för någon månad sedan sade att han lärt sig mer om sin hemmiljö som han tidigare varit blind för, enligt hans golf-kompisar hade han – sedan han börjat följa med på guidningarna – blivit en riktig skogsmulle!

Och jag tycker att det är en väldigt fin sträckning och mysigt med alla blommor längs
Oppsättra.